

Fővárosunk volna az Bácskai
Főváros, azaz az a Főváros a min-
váltatva Fővárosunknak. Ha
a magyarok a Fővárosunk-
zom, ism.

Jó egészséget!

Herceg János

1944. XI. 12.

Móricz Zsigmond és a Bácska

Herceg János

Nyolcvan éves lett volna nemrég, ha nem viszi el az első igazán háborús éjszaka, ezerkilencszáznegyvenkettő őszén, amikor először hullottak bombák Budapesten. Hosszú agónia előzte meg halálát, de ő változatlanul küzdött az életért. Elaludt a felolvasó asztal mellett, kiült Debrecenben a piactérre subába burkolózva s ott találtak rá másnap reggel, aztán végül mégis abba hagyta az országjárást, kórházba vonult, megadta magát az elmúlás hatalmának.

Sosem találkoztam Móricz Zsigmonddal. Amíg én Pesten éltem, már megvált a Nyugattól és még nem vette át a Kelet Népe szerkesztését. Fiatal írónak nemigen volt hol találkozni vele. A Pálffy-téren láttam néha a leányfalusi helyiérdeküre várva, olykor valami kávéház kirakatában pillantottam meg oroszlánsörényű, ősz fejét. De ezerkilencszáznegyvenegyben úgy volt, hogy találkozunk. Gyöngyi lányánál voltam, aki régi jó pajtásom, Simon

Andor felesége volt. Eppen Zisga bácsit várták s marasztaltak engem, hogy ebédre majd megjön. De nem jött. Ki tudja merre vitte százféle dolga. Pedig akkor már írásom is jelent meg a Kelet Népeben, de valahogy úgy adódott, hogy mindig csak helyettesével, Jócsik Lajossal találkoztam a szerkesztőségben. Aztán lenn járt Becsén egyszer, még beszámolót is írt a bácskai írókról, mert néhányan itt felkeresték párnapos vendégeskedése idején, de én nem mentem Becsére. Nem hívtak meg, vagy rösteltem elmenni, nem tudom már.

Hanem a leveleiből néhányat sikerült megőriznem. S most nemcsak a kegyelet érzése késztet arra, hogy ezeket a leveleket születése nyolcvanadik évfordulóján bemutassam, de bizonyos irodalomtörténeti hozzájárulást is szeretnék adni arranézve, hogyan látta Móricz Zsigmond Bácskát azokban a nehéz időkben, mi érdekelte belőle, s hogyan serkentette határozottabb szociális magatartásra a bácskai magyar írókat.

Első dolga volt megszólaltatni bennünket lapjában, ahova pedig az ország legjobb, legismertebb írói adták minden tiszteletdíj nélkül a munkáikat: Németh László, Illyés Gyula, Veres Péter és sokan mások. Nem szenvedett kézirathányban, s hogy mégis meg akarta nyerni az ismeretlen bácskai írókat a Kelet Népeben, azt csak azzal tudnám magyarázni, hogy újabb, szabadabb, kötetlenebb szellemet várt tőlünk, valami olyasmit, amit a régi Korunk munkatársai mutattak fel Erdélyből. A levelekből kiderült, hogy csalódott bennünk, de azért hatni próbált ránk, keményebb helytállásra figyelmeztetni. Küldtem neki egy kis szociográfiai helyzetképet Kupuszináról, amelyet 1940-ben nem engedett megjelenni az akkori cenzura. Erre a cikkre írta az alábbi nagy tervekkel teli levelet.

„Kedves Herceg János, meg nem jelent riportodat elolvastam s igen jó és igen szépen van megírva. Jövő számban szívesen közlöm. De Komáromi Józsi bűne, hogy a délvidéki szám halad — marad.

En azonban ragaszkodom hozzá, hogy megszólaljatok. A nov. 15. számot felajánlom, hogy abban lehetőleg teljes létszámban legyetek jelen.

Téged kérlek meg, lépj Józsiival érintkezésben és — ő talán már gyűjtött is valamit — mielőbb hozzátok össze, hogy reprezentatív legyen.

Vezércikknek a te jelzett irodalmi összefoglalód, 2 novella, 2—3 költő, szoc. helyzetkép.

Válaszodat várom.

Most úgy volt, újra elmehetek délre. Az öcsém Újvidéken járt, mint mezőgazdasági kamarai mérnök, s vele. De beütött a rossz idő.

L. 1941. X. 12.

Szeretettel:

Móricz Zs.

Ezt a szót, hogy „délvidék”, amely akkor kötelező lett, Zsiga bácsi csak egyetlen egyszer használta, nyilván a napisajtó hatásának engedve, különben mindig Bácskát írt. Persze, bizonyára nem azért, mintha ezzel akarta volna kifejezni, hogy nem tekinti véglegesnek a fasiszta „országgyarapítást”, hanem valószínűleg azért, mert ez a szó, „Bácska” egy színes, gazdag világot fejezett ki a magyar köztudatban. Jómaga részletesebben ismerhette Bácskát az átlagembernél, hiszen 1908-ban — ha a kapott anyag alapján is — de ő írta meg névtelen újságíróként a Borovszky-féle monográfia számára Bács-Bodrog vármegye történetét.

KELET NÉPE

Szerkesztőség és kiadóhivatal
VI. EÖTVÖS-UTCA 12. SZ.

Főszerkesztő: MÓRICZ ZSIGMOND

Postatakt. csekk száma: 23-1-33
TELEFONSZÁM: 112-386

kedves István Zoltán,

meg nem jellel nyitottát elolvastam
s nyugalom és nyugalom van nyitva.
Főszövegben születtem szülőim.

De a komáromi Zsuzsi lányom,
kín a felvidéki szöveg kiadása
marad.

Én azonban nagyon sokan kezdtem
kín, megpróbáltam. A nov. 15.
szövegét felajánlalom, kím abban
lehetőség szerint leírhatom kértél
jelle.

Tegnap Zoltán meg, kértél Zoltánval
csírázóztok és - ő szövegét mint
nyitott és valamiis, - megpróbált
leírhatom meg, kím nyitva
határo leírva.

Végül Zoltán a te jelle
irodalmi összefoglalót,
2 novella
2-3 kötet
tanulmányok,
soc. nyitva ip

Válaszok után —

leírva és volt újra leírhatom
díjaz. Az írásom leírhatom meg, mint
megpróbáltam megírva megírva megírva
még De beírta a nov. 15.

I. 1944. X. 12

Szerkesztő

Móricz

Nem emlékszem már, hogy a vállalkozó szellemű Komáromi József Sándornak mi szerepe volt a bácskai szám összeállításában, mit gyűjtött ő, s mit küldtem én, de végül is együtt volt az anyag, s november 12-én keltezett levelezőlapjával Zsiga bácsi már csak képet kér a címlapra.

„Jó volna, ha volna egy bácskai festő, akinek a képét a címlapon közölhetnénk. Ha az anyagot áttanulmányozom, írok.

Jó egészséget! Szeretettel M. Zs. (A lap másik oldalán). A küldeményt megkaptam. Sajnos, későn s így egy számmal elmarad, dec. 1-re a közlés. Köszönöm.”

Elküldtem Konyovics Milánnak egy zombori tájképét, de Jócsik Lajos azzal adta vissza pár nap múlva, mikor fenn jártam, hogy Zsiga bácsi ezt nem meri közölni, túl „vadnak” és „franciásnak” tartja. Ha van, küldjek hamar valami mást. Husvéth Lajosnak egy szolid, akadémikus modorban megfestett képről küldtem reprodukciót. Evvel a képpel jelent meg a bácskai szám. Kár lett volna vitatkozni Zsiga bácsival, ha ő egyszer egy „szelíd” bácskát őrzött a tudatában, s ízlése a képzőművészetben a realizmushoz kötötte. Ahhoz viszont ragaszkodott, hogy szerb költők versei is benne legyenek a Kelet Népe bácskai számában. Úgy emlékszem, Gyura Jaksics és Dusan Vaszilyev versei voltak, amelyeket törölt a cenzura. S miután a kapott anyagból már teljes képe volt a bácskai magyar irodalomról, a következő levelet írta:

„Kedves Barátom,
kész a bácskai szám. Most telefonálják Pestről, (ma nem mentem be), hogy a cenzura az utolsó pillanatban is törölt két verset, Szenteleky Kornélnak és Debreczeninek egy-egy szerb fordítását. A versekben nem volt semmi politikai vonatkozás, nyilván más ok miatt törölték. Dudás Kálmánnak egy versét szintén már régebben, az én vezető cikkemből nagyon sokat töröltek. A ti prózátokból nem.

Mivel nem tudtam több helyet adni, csak amennyi jutott a lap saját állandó kötelezettségei mellett, így nincs benne mindenki. Majd fokozatosan közölni fogjuk a többi kéziratot is.

Szeretném, ha megmaradnátok velünk és írnátok ezután is. De a szociális szempontokat jobban ki kell építeni. Írásaitok szépek, de mintha nem mentek volna át azon a szociális izzáson, amin a felvidékiek és az erdélyieknek egy csoportja már átment. Mi a magyar sorsproblémák lapja vagyunk. Ezt a bácskai írásokon még nem látjuk úgy, mint mikor az erdélyiek az év elején bejöttek. Nem tudom jár-e a könyvtáratoknak a lap. Rendeltesd meg az 1940 és 1941 éveket. Kötve annyiért fogjátok kapni, mint fűzve. Ingyen, könyvtárnak nem akarom a nyakára küldeni. De jó lenne, ha volna ott kéznél, amiből tájékozódhatik, aki ez iránt érdeklődik a jövőben.

Komáromi Józsi egészen visszavonult s ezt nagyon sajnálom, mert eleinte igen bízta benne.

A fényképeket visszaküldöm. Ha megírod a festő címét, megindítom neki a lapot.

Általában azoknak a címét kérném, akik megjelentek.

Remélem, már egészséges vagy. Én is kínlódom egész télen az influenza különböző fokaival. Nem jó találmány a tél. Fiataloknak ugyan jó.

Szeretettel üdvözöl Móricz Zs.

Leányfalu 1941. nov. 29.

Kedves Barátom,

kéz a bácskai szám. Most telefonálják Pestről, / ma nem mentem be / hogy a cenzura az utolsó pillanatban ia törölt két verset, Szegeleky Kernélnek és Debreceni nek egy egy szerb fordítását. A versekben nem volt semmi politikai vonatkozás, nyilván más ok miatt törölték. Dudás Kálmánnak egy versét szintén már régebben, az én vezeté cikkemből nagyon sokat törölték. A ti prózatekéből nem.

Mivel nem tudtam több helyet adni, csak amennyi jutott a lap saját állandó kötelezettségei mellett, így nincs benne mindenki. Majd fokozatosan közölni fogjuk a többi kéziratot is.

Szeretném ha meg maradnának velünk és irnátek ezután is. De a szociális szempontokat jobban ki kell építeni. Írásaitok szépek, de mintha nem mentek volna át azon a szociális ízzésen, amin a felvidékiek és az erdélyieknek egy csoportja már átment. Mi a magyar sorsproblémák lapja vagyunk. Ezt a bácskai írásokon még nem látjuk úgy, mint mikor az erdélyiek az év elején bejöttek. Nem tudom jár-e a könyvtáraknak a lap. Rendeltesd meg az 1940 és 1941 éveket. Kötve annyiért fogjátok kapni, mint füzve. Ingyen, könyvtárnak nem akarem nyakára küldeni. De jó lenne, ha volna ott kéznél, amiből tájékozhatóék, aki ez iránt érdeklődik a jövőben.

Kemáromi Jézsi egészen visszavonult e ezt nagyon sajnálom, mert eleinte igen bíztam benne.

A fényképeket visszaküldöm. Ha megírod a festő címét, megindítom neki a lapot.

Általában azoknak a címét kérném, akik megjelentek.

Remélem már egészséges vagy. Én is kinlódom egész télen az influenza küllömbözé feksival. Nem jó találmány a tél. Fiataloknak ugyan jó.

Szeretettel üdvözl
Leánvfalv 1941. nov. 29.

Pársoros, meleghangú bevezetővel, amely a reménynek adott kifejezést, hogy a bácskai írók megmaradnak a Kelet Népénél, 1941 december 1-én megjelent a bácskai szám. Móricz Zsigmond „Óbecsei szállásokon” címmel bácskai riportját közölte vezércikknek, (az én említett összefoglalóm helyett, amely még valamikor júliusban látott napvilágot a Kelet Népében, mert kedvem se volt újabbat írni, ismételni sem akartam magamat), aztán Kosztolányi Berényi és Dudás Kálmán versei, Majtényi Mihály „A lámpás ki-alszik” c. novellája, Lévy Endrének valamilyen kultúrpolitikai vonatkozású cikke, s az én kupuzsinai írásom — ez volt a bácskai szám.

Hogy a budapesti cenzura Móricz Zsigmondot se respektálta, azt megmagyarázza az a különös gond, amelyet Horthy kormányának körei s az egész rendőri apparátus tanúsított a megszállt Bácskával kapcsolatban. S hiába volt beteges már és fáradt Móricz Zsigmond, háromnapos becsei tartózkodása alatt nagyon erősen ötlött a szemébe sok minden, így elsősorban a helyi kiskirályok fékevesztett basáskodása. A becsei főjegyzőről a törlés ellenére igen élesen megrajzolt kép maradt a riportban, s roppant jellemző, amit utána mond, illetve elhallgat: „Nagyszerű dolgokat tudnék mesélni a főszolgabírói munkáról is, de azt nem lehet elmondani.”

A bácskai szám után egy ideig még biztatott bennünket Móricz Zsigmond. Kéziratot kért, szeretett volna maga mellett tudni bennünket. Negyvenkettő február 5-én írott levele is ezt bizonyítja:

„Kedves Barátom, a komoly problémákat nekünk kell adnotok — a szórakoztatót a Hídnak. Szeretném, ha írnátok.

A jövőben valami fizetés is jár az írásért. Szeretettel Móricz Zs.”

Az újvidéki razzia hatása alatt álltunk valamennyien, s akkor kelt életre, hosszú ellenállási harcok után, ismét a Kalangya. S már az első hónapokban meg akarták fojtani. Mindezt megírtam Zsiga bácsinak. Elmondtam hogy nagyon erős beolvasztási kísérlettel kell szembeszállnunk — elsősorban a szegedi Délvidéki Szemle részéről — s így nekünk mindenekelőtt a mi szűkebb hazánkhoz és a Kalangyához kell ragaszkodnunk.

És ő megértett bennünket, nem haragudott, hogy az ő lapjához se kívántunk „beolvadni”. Mikor pár hónappal később Dr. Nagy Iván nyilvánosan követelte, hogy a kormány tiltsa be a „kommunista-barát, szabadkőműves szerkesztésben megjelenő Kalangyát”, Bajcsy Zsilinszky Endre mellett Móricz Zsigmond is felszólalt — a debreceni nyári egyetemen, ha jól tudom, — a Kalangya fennmaradása érdekében és barbarizmusnak nevezte „egyes bácskai képviselők diszkriminációját”.

Nemsokára meghalt. S mi a halála óta eltelt tizenhét év távlatából nemcsak a század első felének legnagyobb magyar íróját tiszteljük Móricz Zsigmondban, de az atyai jóbarát emlékét is sokáig megőrizzük.

KELET NÉPE

Szerkesztőség és kiadóhivatal
VI. EÖTVÖS-UTCA 12. SZ.

Főszerkesztő: MÓRICZ ZSIGMOND

Postafiók: csekk száma: 23-1-33
TELEFONSZÁM: 720-440

Kedves Barátom,

a komoly problémákat
nekünk kell adnotok, —
a szórakoztatót a Hídnak.
Szeretném, ha írnátok.

A jövőben valame-
ly fizetés is jár az írásért

Szeretettel
1942. febr. 5. Móricz